

12. Словник української мови: В 11 т. / За ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970–1980. – Т. 1–11.
13. Уфимцева Н. В. Предисловие / Славянский ассоциативный словарь: русский, белорусский, болгарский, украинский [Ред. Н. В. Уфимцева и др.]. – М.: Моск. гос. лингвист. ун-т; Барнаул: Некоммерч. партнерство “Аз Бука”, 2004. – С. 3–9.
14. Duden Deutsches Universalwörterbuch. 6. Aufl. – Mannheim: Duden-Verlag, 2006. – 2016 s.
15. Słownik języka polskiego. [Електронний ресурс]. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA. – Режим доступу: <http://sjp.pwn.pl/>

Гулей М. Д.
Донецький національний університет

КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ АСПЕКТ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО ФРАНЦУЗЬКОГО ПОЛІТИКА

Проблематика, пов'язана з поняттям аргументації, привертала увагу дослідників ще з давніх часів через те, що людське мислення було спрямовано на неї так само, як і на мову. У цьому зв'язку думки науковців про “всюдисутність” аргументації або про “панаргументативність” у мові та мисленні є цілком виправданими. Вважається, що аргументація – це форма мислення, і саме тому інтерес до механізмів людської думки завжди припускає інтерес до аргументації.

У новому розумінні аргументація – це вербальна, соціальна й розумова діяльність, спрямована на переконання співрозмовника в неприйнятності даної вираженої ідеї за допомогою висунення певних сполук пропозицій (аргументів), розрахованих на доведення (спростування) висловленої думки. Вербальна діяльність, яка складає суть аргументації, – це виконання макромовленнєвого акту аргументації. Існування макромовленнєвого ілокутивно-актового комплексу аргументації доводиться через наявність ідентифікуючих параметрів. В разі успішного виконання макромовленнєвого акту аргументації відбувається перлокутивний ефект аргументації – переконання співрозмовника. Розуміння аргументації як сукупності елементарних мовленнєвих актів, специфічно структурованих і регламентованих, пов'язано з особливим полем цієї діяльності – аргументативним дискурсом.

Аргументативний дискурс – це мовний простір соціальної взаємодії, який містить систему мови, тобто код (у термінах теорії інформації), учасників дискусії і предметно-подійну сутність дискусії. Така категоризація концептуального простору дискурсу вже запропонована М. А. К. Хеллідеєм, який виділяє поля аргументації, учасників і модус [3, 343–366]. Для нас “поле аргументації” є функціональним утворенням, яке складається зі знань, думок, переконань учасників аргументативної комунікативної ситуації, навичок інтелектуальної діяльності, манери аргументування, а “модус” – це один із логічних блоків мисленнєвого аналогу повідомлення, суб'єктивна змінна, яка виражає різні відтінки почуттів і волі. У структурі висловлення модус співвідноситься з диктумом – об'єктивною константою події, яка формує пропозицію.

А. Д. Белова поділяє аргументативний дискурс на такі види: політичний, юридичний, рекламний, релігійний, побутовий [1]. Центр інтересів нашого дослідження знаходиться в пункті, де перетинаються всі три параметри політичного дискурсу, відбиті крізь призму інтенційності одного з його учасників. Розуміння політичного дискурсу як мовленнєвої репрезентації інтеракції індивідів дозволяє

розглянути співвідношення логічного і емоційного, загального і часткового, об'єктивного і суб'єктивного в аргументації. Поняття “мовна особистість”, яке суттєво відрізняється від правової, суспільної та інших “особистостей”, виступає в ролі кінцевого інваріанта мовленнєвих стратегій мовця (з урахуванням аргументативних стратегій). Наше дослідження є спробою описати індивідуальне стратегічне маневрування мовця в політичному дискурсі.

Аргументативні стратегії розглядаються нами як складні утворення, які включають елементи двох класів: контекстно незалежні – процедурні і контекстно залежні – сутнісні.

Об'єктом дослідження є дискурс французького політика Жака Ширака, представлений транскриптами промов. Предметом вивчення є експліцитні й імпліцитні особистісні аргументативні стратегії політичного дискурсу Жака Ширака.

Метою статті є розробка дослідницького апарата для ідентифікації аргументативних стратегій загалом і особистісних аргументативних стратегій Жака Ширака зокрема.

Завдання:

- описати концепцію мовної особистості, необхідної для досягнення поставленої мети;
- виокремити параметри жанрової категоризації дискурсу й виділити жанри в дискурсі Жака Ширака;
- визначити сутність теорії аргументації для ідентифікації аргументативних стратегій у дискурсі Жака Ширака.

У роботі ми спираємось на таке визначення мовної особистості, під якою розуміється “іманентна ознака особистості як носія мови й комуніканта, що характеризує її мовну й комунікативну компетенцію та їхню реалізацію у породженні, сприйнятті, розумінні й інтерпретації вербальних повідомлень, текстів, а також в інтерактивній взаємодії дискурсу” [2, 370].

Спираючись на вищезазначене, мовну особистість французького політика Жака Ширака можна охарактеризувати як таку, що керована цільовою настановою мовного спілкування на зміну поведінки, психологічних станів, свідомості аудиторії, оцінки певного явища. У зв'язку з тим, що Жак Ширак був п'ятим Президентом П'ятої Республіки, цілком виправданим є той факт, що в його політичному дискурсі, в якому, безумовно, велику роль відіграє особистість, індивідуальність аргументатора, використовуються такі спеціалізовані техніки переконання, як агітація й пропаганда, що є засобами маніпуляції свідомістю широких мас за допомогою мови. Політичний дискурс Жака Ширака вирізняється як помітною апеляцією до ціннісної системи, існуючої в суспільстві, так і до тієї, яку намагаються нав'язати. Ціннісна орієнтація зумовлює широке використання аксіологем (лексичних одиниць зі значенням оцінки, які виражають універсальні загальнолюдські й політичні цінності, наприклад, *liberté, égalité, fraternité, amitié, démocratie* etc.), ідеологем (*gaullisme, gauchisme*), міфологем (*valeurs démocratiques*).

Сучасний французький політичний дискурс репрезентує оцінку подій з позицій узуальних цінностей, партійних, особистісних інтересів індивіда. У цьому разі поняття “політична/ідеологічна оцінка” пов'язують із системою цінностей, які обумовлюють позицію суб'єкта мовлення. Вона присутня в свідомості мовця, в його концептуальному світі. Таке ставлення суб'єкта мовлення до його ціннісної норми є тим важливим, що об'єктивно виражається в мові. Норма ґрунтується на системі

загальнолюдських цінностей, ціннісній системі суб'єкта мовлення і політичних критеріях тих соціальних груп, з якими суб'єкт безпосередньо спілкується. В сучасному світі ціннісне світосприйняття не зумовлюється лише класовими позиціями і розбіжностями, а індивідуальними та груповими системами цінностей, які характеризують соціально-політичні позиції індивіда. Отже, політична оцінка є суб'єктивно-об'єктивною аксіологічною категорією, де суб'єкт, порівнюючи об'єкт з узуальною чи okazional'noю нормою, експлікує оцінний предикат. Оцінні семи при цьому можуть бути нейтральними (нульовими), меліоративними і пейоративними. Крім того, слід наголосити на політичній (більш широкій) та ідеологічній (більш вузькій) оцінці. До семантичного поля раціональної політичної оцінки відносять терміни економіки, права, культури та багато інших, бо вони є актуалізаторами узуальної характеристики норми, яка асоціюється з правильним чи неправильним курсом рішень влади. Ідеологічна оцінка зумовлена ідеями, цілями, завданнями окремої політичної партії, фракції, і, отже, ідеологічна оцінка стає структурним компонентом політичної оцінки.

Зазначимо, що політичний дискурс Жака Ширака не є однорідним за жанром. Окрім авторського тексту (книг, статей і т.п.), транскриптів промов, бесід і лекцій, існує також неавторський оброблений текст (інтерв'ю).

В усному політичному дискурсі найбільш частотними є подійні, діалогічні жанри. При цьому спостерігається трансформація традиційних жанрів (наприклад, дебати перетворюються на теледебати), які іноді зумовлюють появу жанрових модифікацій, зокрема жанру інтерв'ю (за типом згортання, синтезу або за типом імітації). Еволюція жанрів проявляється також і в появі нових жанрів ('пряма лінія'). Оскільки ми досліджуємо політичний дискурс Жака Ширака за часів його перебування на посту Президента Французької Республіки, то наголосимо на тому, що значних трансформацій у жанровому плані в його дискурсі не відбувалося. Він надавав перевагу більш традиційним жанрам, як-от: промова, інтерв'ю, лекція, прес-конференція.

Політичний дискурс Жака Ширака як вид аргументативного дискурсу може бути представлений двома комунікативно-прагматичними різновидами – простим (елементарним) аргументативним дискурсом, який виступає як мовленнєвий акт, що складається з трьох складових, і ускладненим аргументативним дискурсом – у вигляді ілокутивно-актового комплексу, який містить більш ніж три послідовних аргументативних висловлювань-ілокуцій. Невід'ємною складовою аргументативного дискурсу може бути виокремлена мовленнєва дія апеляції.

Аргументативні стратегії, які Жак Ширак використовує в своєму політичному дискурсі, є двох типів. По-перше, найбільш застосовуваною є аргументативна кооперативна стратегія, бо найчастіше політичний дискурс Президента Франції спрямований на встановлення контакту, який сприяє позитивному впливу на аудиторію й створенню образу "батьки нації". Другою за своєю значущістю є некооперативна (конфронтаційна) стратегія. Однак її найчастіше використовують в теледебатах перед прийняттям найважливіших для країни рішень або в передвиборчих перегонах. Прихильником цієї стратегії є скоріше Ніколя Саркозі – теперішній Президент Франції, ніж Жак Ширак, оскільки про Жака Ширака у французів існує думка, що він 'може причарувати будь-кого', і його дискурс майже не спрямований на створення конфлікту.

Аналіз дискурсу Жака Ширака доводить, що простий (елементарний)

аргументативний дискурс може бути представлений такими комунікативно-прагматичними різновидами мовленнєвих послідовностей:

“апеляція + твердження 1 + твердження 2 (підтвердження)”;

“твердження + апеляція 1 + апеляція 2”;

“твердження + апеляція + пропозиція”;

“апеляція + прохання + твердження”;

“прохання + апеляція + твердження”;

“наказ + порада + апеляція”;

“наказ + оцінка 1 + оцінка 2”;

“твердження + апеляція + запит” і т.п.

Ускладнений дискурс Жака Ширака має поширену мовленнєву структуру, представлену більше ніж трьома мовленнєвими актами. Як у простому (елементарному), так і в ускладненому аргументативному дискурсі, є такі види апелятивних мовленнєвих дій мовця:

– апеляція до об’єктивного стану речей (нерідко разом з мотивацією побажання мовця);

– апеляція до конкретних властивостей і ситуативних характеристик окремих речей або індивідів;

– апеляція до конвенційних норм і суспільних настанов; до авторитетів; до ‘єго’ мовця.

Наприклад, у комунікативній ситуації, коли Жак Ширак виступав на прес-конференції під час свого візиту в Київ у вересні 1998 року, у відповіді на запитання: “*M. Chirac, a la suite du dialogue franco-ukrainien, pouvez-vous donner une évaluation concrète des activités du Président de l’Ukraine dans le sens des réformes économiques en Ukraine?*” (Пане Шираку, в результаті франко-українського діалогу, чи можете Ви дати конкретну оцінку діяльності Президента України в тому, що стосується економічних реформ в Україні?), Жак Ширак обґрунтовує свою думку щодо ставлення до українських проблем, узагальнюючи її із відношенням Франції і навіть Європейського союзу до України: “*D’une part la France, mais je dirais largement l’Union européenne, soutient sans réserve les mesures d’adaptation, de modernisation de l’économie ukrainienne. Ces mesures sont souvent difficiles, c’est vrai, mais indispensables, inévitables et sont prises par le président de l’Ukraine et par son gouvernement. Nous les soutenons par amitié, mais aussi par nécessité*” (З одного боку Франція, але я сказав би, що й Європейський союз, беззастережно підтримує заходи щодо адаптації й модернізації української економіки. Правда, ці заходи, які проводяться Президентом України та його Урядом, часто є складними, але необхідними, неминучими. Наша підтримка цих заходів зумовлюється не тільки дружнім відношенням, але також необхідністю).

Об’єктивним станом речей є бажання мати ‘сильну Україну’ в ‘завтрашній Європі’, а також реформи, проведені в Україні, на які посилається Жак Ширак: “*Je vous ai dit à tout à l’heure, l’importance que nous attachons à une Ukraine forte dans l’Europe de demain. Il faut que l’Ukraine se donne les moyens de cette force. C’est cela l’objectif du président Koutchma lorsqu’il fait les réformes qui s’imposent. Il les fait avec courage*”. Стосовно апеляції до конкретних властивостей і ситуативних характеристик окремих речей і індивідів, то зазначимо, що для характеристики майбутньої України Жак Ширак вживає слово “*forte*” ‘сильна’, а про Президента України, який проводить реформи, він говорить, що “*Il les fait avec courage*” (Він їх робить сміливо). Щодо

апеляції до 'его' мовця, то воно представлено через посилання на себе самого "Je vous ai dit a tout a l'heure..."

Висновки. В усному політичному дискурсі Жака Ширака можна виокремити такі комунікативні стратегії: самопрезетація/дискредитація, напад, самозахист, формування емоційного настрою адресата, а також інформаційно-інтерпретативна, аргументативна, агітаційна й маніпулятивна стратегії. Підґрунтям для класифікації є комунікативна мета, яку розуміють як уявлення про результат, що має бути досягнуто по відношенню до адресата, а також набір і типи тактик, які використовують для досягнення мети.

Л і т е р а т у р а :

1. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации / Алла Дмитриевна Белова. – К.: Вид-во "Київський університет", 1997. – 311 с.
2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава: Довкілля, 2006. – 717 с.
3. Halliday M.A.K. The Functional Basis of Language // Class, Codes, and Control. Vol. 2: Applied Studies towards a Sociology of Language / B. Bernstein, ed. L.; Boston: Routledge & Kegan Paul, 1973. – P. 343-366.

Д ж е р е л а і л ю с т р а т и в н о г о м а т е р і а л у :

1. Chirac J. Discours de Monsieur Jacques Chirac President de la Republique a l'Universite d'Etat Chevtschenko, Kiev, le 3 septembre 1998.

*Єрмоленко А. Є.
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

КОМУНІКАТИВНИЙ ВПЛИВ ТА МАНІПУЛЯЦІЯ: ДО ПРОБЛЕМИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ПОНЯТЬ

Мова як система понять та слів, у яких людина сприймає світ, є засобом комунікативного впливу. Вона дозволяє не просто описувати предмети або ситуації зовнішнього світу, але й інтерпретувати їх, давати їм оцінку, а також задавати потрібне адресанту бачення світу, маніпулювати сприйняттям об'єктів і ситуацій, надавати позитивну чи негативну оцінку. Ядром впливу, найкоротшим, на думку І. Черепанової, та вірним шляхом до підсвідомості (адже об'єктом маніпулятивного впливу є саме підсвідомість) є комунікативний вплив, а також комунікативна сугестія, яка характеризується використанням мовної, текстової або дискурсивної взаємодії спеціальних мовних маркерів, що успішно працюють на установку тих чи інших переваг в діяльності людини, на світ її особистісних смислів, непідконтрольних свідомості. Саме тому, аналізуючи проблеми комунікативного впливу та маніпуляції, важливо пам'ятати про ті обмеження, які існують в законах та етичних кодексах. Оскільки можливості маніпулятивного впливу є практично необмеженими, важливо сформулювати стратегії, які б дозволяли обмежити зловживання мовою.

Мета статті – проаналізувати співвідношення понять комунікативний вплив і маніпуляція у сучасній комунікативній лінгвістиці.

Поняття маніпуляції і маніпулятивні техніки та стратегії розглядаються у роботах з психології, лінгвістики, соціології, політології, теорії масової комунікації та ін.